

O'zbekiston Respublikasida jamiyat va davlatni modernizatsiya qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari

**mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiyasi
materiallari to'plami**

Tashkent- 2024

**O'zbekiston Respublikasida jamiyat va davlatni
modernizatsiya qilishning konstitutsiyaviy-
huquqiy asoslari**

xalqaro ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari

TO'PLAMI

**Конституционно - правовые основы
модернизации общества и государства в
Республике Узбекистан**

СБОРНИК

Международной научно-теоретической конференции

**Constitutional and legal foundations for the
modernization of society and the state in the
Republic of Uzbekistan**

COLLECTION

of the international scientific and theoretical conference

“O‘zbekiston Respublikasida jamiyat va davlatni modernizatsiya qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari” xalqaro ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari to‘plami / Mas’ul muharrirlar i.f.f.d., (PhD) dots. Xannayev Sh., –T.: TIU. 2024. – 311 b.

UO‘K: 342.4

Mas’ul muharrir: i.f.f.d., (PhD) dots. Xannayev Sh.

To‘plamda 2024-yil 10-dekabr kuni Tashkent International Universityda bo‘lib o‘tgan “O‘zbekiston Respublikasida jamiyat va davlatni modernizatsiya qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari o‘rin olgan. Unda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-oktabrdagi F-53-sonli bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida” farmoyishi doirasida O‘zbekiston Respublikasida jamiyat va davlatni modernizatsiya qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslariga oid dolzarb masalalar bo‘yicha O‘zbekiston va xorijiy ta‘lim, ilmiy-tadqiqot muassasalarining yuridik fanlar sohasida ko‘zga ko‘ringan yetuk olimlari, professor-o‘qituvchilari, mustaqil izlanuvchilar, doktorant va boshqa yosh olimlarning maqola va tezislari o‘z ifodasini topgan.

To‘plam fan va ta‘lim sohasini boshqarishga vakolatli davlat organlari, yuridik fan va huquqni qo‘llash amaliyoti bilan bog‘liq mutasaddi tashkilotlar, xususan, sud, prokuratura, advokatura xodimlari, huquqshunoslik yo‘nalishidagi oliy o‘quv yurtlari professor-o‘qituvchilari, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar, magistrlar, talabalar hamda ushbu masalalarga qiziquvchi mutaxassislar va keng jamoatchilik uchun mo‘ljallangan.

Mazkur to‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik va boshqa ma‘lumotlar, me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’uldir.

MUNDARIJA

Jun Yong Wook	KONFERENSIYA ISHTIROKCHILARINI QUTLASH	12
Yuldashev I.B.		13
Абдусаломов М. Э.		16
Артиқова С.Б.		23
Sharafutdinov A.O.		26
SPIKERLARNING NUTQLARI:		
1-seksiya: Raqamlashtirish va inson huquqlari muammolari		
Хусанов О.Т.	Янги тахрирдаги Конституцияда инсон ҳуқуқларига ёндашув.....	30
Xakimov G.T.	Ma'muriy islohotlarning konstitutsiya normalari bilan uyg'unligi.....	37
Азизов Н.П.	Янги тахрирдаги Конституция ва Янги Ўзбекистон стратегияси.....	43
To'laganova G.Z. Ozodov A.U.	Inson huquqlarini himoya qilishda advokaturaning roli.....	50
Базарова Д.Б.	Гарантии прав личности в уголовном процессе: преодолевая постсоветское наследие на пути к демократии и прогрессу.....	53
Ашурова Н.А.	Тадбиркорлик субъектлари хусусий мулкнинг ҳуқуқий режимини белгилаш муаммолари.....	61
Tadjibaeva A.Y.	Theoretical Foundations of the Justice Function of the Judiciary.....	67
Valijonov D.D.	Korrupsiya va inson huquqlari: zamonaviy tahdid va muammolar.....	74
Botirova S.	O'zbekistonda migratsiya huquqlarini himoya qilishning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	77
O'lmasxo'jayev Z. Boboqulova X.A.	Yangi O'zbekiston – tinchliksevar tashqi siyosatga ega davlat.....	80
Касимова А.А.	Правовые акты направленные против торговли людьми на международном уровне.....	82
Қораев А.Х.	Қурилиш соҳасидаги иқтисодий жиноятларни содир этиш ҳолатларининг криминалистик жиҳатлари.....	93
Маткаримова Г. Чиниев Д.	Обновленный Узбекистан и многополярный мир: новые реалии – новые возможности.....	103
Хидоятлов Б. Б.	Охрана Конституционных прав и свобод граждан в досудебном производстве уголовного процесса Республики Узбекистан.....	112
Кахарова М.М.	Konstitutsiyada har kim fikrlash, so'z va e'tiqod erkinligini kafolatlanishi.....	119
Ходжаев Ш.	Ўзбекистон республикаси жиноят кодексида одиллик принципининг тутган ўрни ва аҳамият.....	124
Rahmonov A.N.	Saylov tizimlari va O'zbekistonning yangi tahrirdagi konstitutsiyasi.....	131

Шарипова Г.С.	Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқидир.....	136
Рўзиев Б.М.	Ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш ва ундаш билан боғлиқ ишлар бўйича исботлашнинг ўзига хос хусусиятлари.....	143
Тулаганова Г.З.	Янги Ўзбекистонда шахсий ҳаёт дахлсизлигининг конституциявий ҳуқуқий кафолатлари.....	149
Abdulkarimov M.A.	Yangi Konstitutsiyada demokratik tamoyillar va davlat tilining ahamiyati.....	154
Шарипова Г.С.	Стадии миграционного процесса.....	158
Xolmatov K.O.	Konstitutsiya – erkin va faravon hayot garovi.....	165
Tohirova M.Z.	O'zbekiston Konstitutsiyasining inson manfaatlariga xizmat qilishi hamda yoshlar hayotida tutgan o'rni va ahamiyati.....	171
Юсуфжонов О.О.	Конституционно-правовые основы модернизации общества и государства в республике узбекистан.....	175
2 - seksiya: O'zbekiston Respublikasida parlamentarizmning rivojlanishi		
Tillayev T.N.	Konstitutsiya – demokratiya va inson huquqlarining kafolati.....	179
Bobokulov Sh.O.	Yer resurslarini boshqarishning konstitutsiyaviy asoslari.....	183
Muxtorov J.S.	Qonun ustuvorligi – huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurishning asosi.....	189
Ummatov M.T.	Inson huquq va erkinliklarini ta'minlashda konstitutsiyaning o'rni.....	193
Eshqulov D.J.	Yangi konstitutsiya - ushlab turilgan shaxslarning huquq va erkinliklari kafolati sifatida.....	199
Utegenov O.D.	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - jamoatchilik nazoratining huquqiy poydevori.....	203
O'lmasxo'jayev Z.	Globalashuv sharoitida xalqaro huquq mutaxassislarining o'rni.....	208
Mamatqobilov T.D.	Ijtimoiy himoya siyosatining tamoyillari va huquqiy asoslari.....	212
Qolqanov N. Normaxmadova M.	Konstitutsiyaning yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirishdagi ahamiyati.....	217
O'lmasxo'jayev Z. Mirzayeva M.B.	Sun'iy intellektning yurisprudensiya sohasida tatbiq etish masalalari.....	221
G'ofurov A. Tohirov H.	Yangi O'zbekistonda yangi konstitutsiya va yangi parlament bilan yuksak cho'qqilar sari ildam qadamlar.....	224
Aminov A.A.	Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish asoslari.....	228
Rasulov A.	Konstitutsiya – farovon hayotimiz garovi.....	231
Raxmonov S.	Ma'muriy sud ishlarini yuritishda odil sudlovni amalga oshiruvchi sudning huquqiy tabiati.....	235
Saydaxmedov U.	Markaziy Osiyoda transchegaraviy suvlardan foydalanishda ikki va ko'ptomonlama shartnomalarning ahamiyati.....	242

Xudoyberdiyev A.Q.	Yangi Konstitutsiyada O'zbekiston huquqiy, ijtimoiy va demokratik davlat.....	248
Usmonova N.A.	O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida turizm sohasi huquqiy asoslarining aks ettirilishi.....	254
Абдуллаев Р.К.	Конституция Республики Узбекистан – гарант защиты прав человека.....	258
Xusanov M.S.	O'zbekiston Respublikasida xizmatlar sohasini modernizatsiya qilish jarayonlarining konstitutsiyaviy asoslari.....	263
Saurov R.R.	Konstitutsion islohotlarning falsafiy kratologik ahamiyati va demokratizm hamda konstitutsionalizm prinsipini shakllantirishdagi o'rni.....	268
Байжомартова К.А.	Международная и национальная практика правового регулирования использования больших данных.....	274
Сейтжан А.А.	Цифрландыру: қылмыстық құқықтағы терминологияны үйлестіру факторы ретінде.....	280
Аманжолова З. Н.	COVID-19 инфекциясын «кәсіптік ауру» ретінде тану мәселесі.....	286
Машимбаева Г.А.	Искусственный интеллект и проблемы соблюдения международного гуманитарного права.....	293
Кусаинова А.К.	Место больших данных в системе объектов гражданских прав.....	298
Омарова А.Б. Маликова Ш.Б.	Правовой статус субъектов рынка больших данных в республике казахстан: конституционные аспекты и перспективы.....	304

Аманжолова З. Н.

Maqsut Narikbayev University, Астана, Қазақстан

e-mail: zarina.amanzholova1986@gmail.com

COVID-19 ИНФЕКЦИЯСЫН «КӘСІПТІК АУРУ» РЕТІНДЕ ТАНУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа. Мақала аясында коронавирустық инфекцияның өршуіне байланысты одан туындайтын зиянды реттеу және ауруды емдеу жүгі жүктелген медициналық персоналға қатысты COVID-19 инфекциясын «кәсіптік ауру» ретінде тану мәселесі қозғалған болатын. Осы орайда, мақала барысында «кәсіптік ауру» ұғымының анықтамасы халықаралық және отандық заңнамалардың негізінде түсіндірілді.

COVID-19 пандемиясына қатысты медициналық қызметкерлердің психикалық жағдайларына жүргізілген сауалнама нәтижелерімен танысу арқылы оның себептерін анықтау үшін зерттеулер жүргізілді. Сонымен қатар, коронавирустық инфекциясынан қаза тапқан медициналық қызметкерлердің статистикасы келтірілді. Осы аталған негіздерде коронавирустық инфекцияны «кәсіптік аурулар» тізбесіне қосу ұсынылды.

Кілт сөздер. COVID-19 инфекциясы, кәсіптік ауру, төтенше жағдай режимі, психикалық денсаулық, әлеуметтік қолдау.

COVID-19 жұқпалы аурудың дамуы аясында әлемнің 206 елінде денсаулық сақтау қызметкерлері осы жағдайды зерттеуге және емдеуге қатысатын негізгі адамдар болды. Бұл кезеңде медициналық қызметкерлердің қызметі барысында орын алуы мүмкін тәуекелдері келесідей: (a) пациенттерге көмек көрсету процесінде COVID-19 инфекциясы; (b) дерматологиялық бұзылулар және жеке қорғаныс құралдарын ұзақ уақыт киюден болатын жылу стрессі; (c) көп мөлшерде қолданылатын дезинфекциялау құралдарының уытты әсері; (d) психологиялық стресс; (e) шамадан тыс көп жұмыс; (f) стигматизация, кемсітушілік, физикалық және психологиялық зорлық-зомбылық және қудалау.¹

Бұл өз кезегінде, COVID-19 пандемиясымен күресу жағдайында денсаулық сақтау мамандары аурудың, жарақаттың және тіпті өлімнің

¹ <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/339151/WHO-2019-nCoV-HCW-advice-2021.1-rus.pdf?sequence=28&isAllowed=y>

кәсіби қаупіне ұшырауы мүмкін екендігі сөзсіз болды. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы 2020 жылдың қаңтары мен 2021 жылдың мамыры аралығында COVID-19-дан 80 000-нан 180 000-ға дейін медицина қызметкері қайтыс болды деп есептейді¹, алайда бастапқы уақытта қайтыс болушылардың саны 115 000 болады деп болжанды.²

COVID-19 пациенттеріне көмек көрсететін медициналық қызметкерлердің психикалық жағдайына арнайы зерттеу жүргізілген болатын.

470 медициналық қызметкерлерден тұратын респонденттер 2 топқа бөлінді: «медициналық» персонал (дәрігерлер, медбикелер) және «медициналық емес» персонал (сабақтас медицина қызметкерлері, фармацевтер, техниктер, әкімшілер, кеңсе қызметкерлері және қызмет көрсету персоналы).

Қатысушылардың 68-де мазасыздыққа, 42-де депрессияға, 31-де стресске және 36-да посттравматикалық стресстік бұзылыс клиникалық көріністеріне оң нәтиже берді. Медицина қызметкерлері әкімшілік қызметкерлерге қарағанда алаңдаушылық, қорқыныш және депрессияны бастан кешірді. Сонымен қатар, реанимация және жұқпалы аурулар бөлімшелерінде науқастармен тікелей жұмыс істегендер коронавирус жұқтырған науқастармен іс жүзінде байланыста болмаған медициналық қызметкерлермен салыстырғанда мазасыздық пен депрессия белгілерін 2 есе көп байқалды.

Эпидемияның өршуі кезеңінде және одан кейін хирургиялық профильдегі 120 медицина қызметкерін тексеру кезінде эпидемия кезінде мазасыздық, депрессия және мазасыз ұйқы шкалалары бойынша көрсеткіштер жоғары екендігі, содан кейін өмір сапасының жоғарылауымен қатар төмендегені сенімді түрде анықталды.³

Жалпы мәліметтерге сәйкес, медицина мамандары психикалық денсаулық проблемаларына айтарлықтай бейім:

- Медициналық персоналдың 36% - психикалық денсаулықтың шекті бұзылыстары, 34,4% - жеңіл бұзылулар, 22,4% - орташа бұзылулар, 6,2% - ауыр бұзылулар болды.

- Депрессия белгілері – медицина қызметкерлерінің 8,9-дан 50,7%-на дейін, мазасыздық – 14,5%-дан 44,7%-ға дейін, ұйқының

¹ <https://www.who.int/news/item/20-10-2021-health-and-care-worker-deaths-during-covid-19>

² <https://iris.who.int/handle/10665/345300>

³ <https://www.acpjournals.org/doi/full/10.7326/M20-1083>

бұзылуы - 8,27% - 36,1%, стресстің шамадан тыс әсері - 6,6%-дан 71,5%-ға дейін медициналық қызметкерлер сезінді.¹

Инфекция жұқтырған науқастарға көмек көрсететін медицина қызметкерлерінің психикалық денсаулықтар назар аударуды, бақылауда ұстауды және қолдауды қажет етеді, өйткені психикалық денсаулықтарымен проблемалардың туындау тәжірибесі жоғарыдай. Мұның себептері:

- өзін және басқаларды жұқтыру қаупі;
- ауруды диагностикалаудағы қиындықтар;
- жоғары кәсіби жүктеме (ұзақ жұмыс уақыты, пациенттердің үлкен ағымы, жоғары еңбек қарқындылығы);
- «күйіп қалу» синдромының даму қаупі;
- уақыт пен энергияның жетіспеушілігі жағдайында өзін-өзі күтудің төмендеуі;
- физикалық денсаулықтың нашарлауы туралы алаңдаушылық;
- ауырып қалудан немесе өлуден қорқу сезімі;
- әлеуметтік оқшауландырудан қорқу сезімі;
- отбасылардан бөліну;
- жақындарын қорғай алмау салдарынан дәрменсіздік сезімі және басқа да себептер болуы мүмкін.²

Медициналық қызметкерден пациентке рөлдің кенеттен өзгеруі көңілсіздікке, дәрменсіздікке, бейімделу проблемаларына, стигматизацияға, медициналық қызметкерлердегі кемсітушіліктен қорқуға әкелуі мүмкін.

Ғалымдар медициналық қызметкерлерді әлеуметтік қолдаудың рөлін зерттеп, оның тиімділікпен, ұйқы сапасымен, мазасыздық пен стресс дәрежесімен байланысын іздеді. Нәтижелер медицина қызметкерлеріне көрсетілетін әлеуметтік қолдау мазасыздық пен стресстің төмендеуіне әкеліп соқтырғанын және олардың өзіндік тиімділігін арттырғанын көрсетті. Алайда әлеуметтік қолдау мен ұйқының сапасы арасында ешқандай байланыс табылған жоқ.³

2020 жылдың 30 наурызында **ҚР Президенті жанындағы Төтенше жағдай режимін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комиссияның селекторлық отырысында** медицина қызметкерлерінің еңбекақысына ай сайынғы бекітілген үстеме ақы белгілеу туралы шешім

¹ <https://doicodex.ru/doi/10.26907/2542-0410.2021.08.pdf>

² <https://doicodex.ru/doi/10.26907/2542-0410.2021.08.pdf>

³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7075079/>

қабылданды.¹ «COVID-19 коронавирусымен күрес шеңберінде эпидемияға қарсы іс-шараларға тартылған денсаулық сақтау жүйесі жұмыскерлерін қаржылық қолдаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 4 сәуірдегі № ҚР ДСМ-28/2020 бұйрығына сай төлемдер коронавирусты жұқтыру қаупі бар үш топ бойынша келесідей жүргізілді:

1. «Қауіптілігі аса жоғары» — реанимация бөлімшелерін қоса алғанда, инфекциялық стационарлардың дәрігерлері, орта және кіші медицина қызметкерлері. Осы тәуекел тобы бір қызметкерге үстемеақы мөлшері 2021 жылғы 1 тамызға дейін ең төмен жалақының жиырма еселенген мөлшерінен (бұдан әрі – ЕТЖМ) және 2021 жылғы 1 қазаңға дейін он еселенген ЕТЖМ-ден аспайды.

2. «Қауіптілігі жоғары» – бұйрықтың 4-тармағына сай көрсетілген медициналық қызметкерлер, оның ішінде провизорлық стационарлар мен жедел жәрдем дәрігерлері, орта және кіші медицина қызметкерлері. Осы тәуекел тобы үстемеақы мөлшері бір жұмыскерге 2021 жылғы 1 тамызға дейін он еселенген ЕТЖМ-ден және 2021 жылғы 1 қазаңға дейін бес еселік ЕТЖМ-ден аспайды.

3. «Қауіптілігі орташа» – бұйрықтың 5-тармағына сай көрсетілген медициналық қызметкерлер, оның ішінде карантиндік стационарлардағы дәрігерлер, орта және кіші медицина қызметкерлері, санитарлық дәрігерлер, жедел жәрдем жүргізушілері және басқалары. Осы тәуекел тобы үстемеақы мөлшері бір қызметкерге 2021 жылғы 1 тамызға дейін бес еселік ЕТЖМ-ден және 2021 жылғы 1 қазаңға дейін 2,5 ЕТЖМ-ден аспайды.²

Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан медициналық қызметкерлерге эпидемияға қарсы жүргізілген жұмыс уақытында инфекцияны жұқтырған қызметкерге екі миллион теңге көлемінде, ал жұмыс уақытында эпидемиямен күресу шараларына қатысуына\қатыспауына байланысты қайтыс болуына байланыста отбасы мүшелеріне он миллион мөлшерінде біржолғы әлеуметтік төлем жүргізілді.³

¹ <https://primeminister.kz/news/utverzhdenny-razmery-nadbavok-dlya-zadeystvovannyh-v-borbe-s-koronavirusom-medrabotnikov-3023819>

² <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020304>

³ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020355>

Жоғарыда көрсетілген әлеуметтік төлемдер бекітіліген 2020 жылдың сәуіріндегі бұйрықтар 2020 жылдың қазанында күштерін жойған болатын.¹

Осылайша, коронавирус пандемиясы уақытында медициналық қызметкерлердің инфекциямен тығыз байланыста болғандықтарынан, физикалық және психикалық денсаулықтарына теріс әсерін тигізген еді. Сәйкесінше, коронавирус инфекциясын отандық заңнама аясында «кәсіптік ауру» ретінде тануды ұсынамыз.

Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы конвенцияға 2002 жылғы хаттамаға сәйкес «кәсіптік ауру» термині еңбек қызметіне байланысты туындайтын қауіп факторларының әсерінен туындаған кез келген ауруды қамтиды.²

Халықаралық еңбек ұйымының өндірістік жарақаттануға байланысты жәрдемақы төлеу туралы ұсынысы бойынша «кәсіптік ауру» белгіленген жағдайларда технологиялық процестердегі, қолөнердегі немесе кәсіптердегі заттардың немесе қауіпті жағдайлардың әсерінен пайда болатын ауруларды таниды.³

ҚР Еңбек кодексіне сәйкес «кәсіптік ауру» ретінде жұмыскердің өз еңбек (қызметтік) міндеттерін орындау кезінде оған зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік факторлардың әсер етуінен туындаған созылмалы немесе қатты ауру танылады.⁴

Кәсіптік аурудың анықтамасында екі негізгі элемент бар:

1. белгілі бір өндірістік орта немесе өндірістік қызметтің әсер етуі мен белгілі бір ауру арасындағы себеп-салдарлық байланыс;
2. ауруға шалдыққан адамдар тобының арасында халықтың қалған бөлігінің орташа сырқаттанушылық деңгейінен жоғары жылдамдықта пайда болуы фактісі.

Себеп-салдарлық байланыс клиникалық және патологиялық деректер, кәсіптік фон және жұмысты талдау, кәсіптік қауіп факторларын және басқа қауіп факторларының рөлін анықтау және бағалау негізінде белгіленеді. Эпидемиологиялық және токсикологиялық деректер белгілі бір кәсіптік ауру мен белгілі бір өндірістік ортадағы немесе еңбек қызметіндегі тиісті әсер арасындағы себеп-салдарлық байланысты

¹ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021501#z12> <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100024746#z10>

² https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312338

³ https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:::12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312459

⁴ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414>

анықтау үшін пайдалы.¹ Ауру мен әсерге байланысты дәлелдер егжей-тегжейлі кәсіби анамнез арқылы алынуы керек.

Демек, ауруды алдымен диагностикалау керек, содан кейін бұл аурудың жұмыс орнында пайда болғанын немесе жұмыс орнындағы әсер етуден туындағанын көрсету керек. Осыған байланысты егжей-тегжейлі кәсіби анамнез өте маңызды.²

Алайда, ковид инфекциясының белең таралуы оны кез келген жерде жұқтыру қаупін туындатқан болатын, яғни медициналық қызметкерлер инфекцияны қалай жұмыс орнында жұқтырса, солай жұмыстан тыс кезде де жұқтыруы мүмкін еді, бұндай жағдайды «кәсіптік ауру» ретінде тану орынсыз болады. Осы үшін себеп-салдарлық байланысты анықтау маңызды болып табылады.

Отандық заңнамаға сәйкес кәсіптік аурудың еңбек (қызметтік) міндеттерін орындаумен байланысын белгілеу сараптамасы еңбек шарты бойынша жұмысты орындайтын қызметкерлерге қатысты жүргізіледі.³

Анықталған кәсіптік аурулар туралы хабарландыру және онымен байланысты деректер жұмысқа байланысты қауіп факторларының әсерін зерттеу және кәсіптік ауруды жұқтыру қаупі жоғары топтарды анықтау үшін маңызды.⁴

Отандық заңнамаға сәйкес жұмыскердің жіті кәсіптік ауруы және (немесе) улануы туралы хабарламаны медициналық ұйым диагноз қойылған сәттен бастап жиырма төрт сағаттың ішінде халықтың санитариялық-эпидемиологиялық саламаттылығы саласындағы мемлекеттік органның аумақтық бөлімшесіне және науқастың жұмыс орны бойынша ұйымның басшысына жібереді. Ал созылмалы кәсіптік ауруы және (немесе) улануы туралы алдын ала диагноз туралы хабарламаны медициналық ұйым диагноз қойылған сәттен бастап үш жұмыс күн ішінде аумақтық бөлімшеге және науқастың жұмыс орны бойынша ұйымның басшысына (жұмыс берушіге), сондай ақ кәсіптік патология және сараптама саласындағы мамандандырылған медициналық көмек көрсететін, мемлекеттік денсаулық сақтау ұйымына жібереді.⁵

¹https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@safework/documents/meetingdocument/wcms_116820.pdf

²<https://eurasianjpulmonol.com/article/79>

³<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021862>

⁴<https://oem.bmj.com/content/78/6/464.abstract>

⁵<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021841>

COVID-19 күдікті немесе расталған диагнозы бар пациентпен байланыста болған кезде жұмысшылардың және әсіресе медицина қызметкерлерінің пациенттің жөтелінің, түшкіруінің және басқа да дене сұйықтықтарының тыныс алу жолдарына, көздің шырышты қабығына таралуы немесе ластануымен байланысты барлық оқиғалары немесе ашық жаралар немесе олармен ластанған үшкір заттардан алынған барлық жарақаттар өндірістік жазатайым оқиға ретінде бағалануы және тіркелуі тиіс, деп есептейміз.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Кәсіптік аурудың еңбек (қызметтік) міндеттерін орындаумен байланысын анықтау сараптамасының қағидалары» 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-301/2020 бұйрығында кәсіптік аурудың тізімі берілген, бұл тізімге сәйкес биологиялық факторлардың әсерінен пайда болған аурулардың қатарында қызметкерлер жұмыс кезінде жанасып, байланыста болатын **жұқпалы** және паразитарлы аурулар: туберкулез, сарып, сап, күйдіргі, кене энцефалиті, орнитоз, сиыр сауушылардың түйіндері, токсоплазмоз, вирустық гепатит, тері микоздары, Розенбах эризиппеллоиды, қышыма, сифилис және тағы басқалары.

Жұқпалы аурулармен, туберкулезбен, тері-венерология ауруларымен күресетін диспансерлерде, туберкулезбен күресетін дәрігерлік учаскелерде, туберкулезбен ауыратындар жұмыс істейтін емдеу орындарында жасалынатын барлық жұмыстарға қатысты қолданылуы мүмкін.¹

Қорытындылай келе айтарымыз, коронавирустың инфекциясы кәсіптік аурулар тізбесіндегі басқа да инфекциялық аурулармен қатар «кәсіптік ауру» ретінде танылу қажет деп пайымдаймыз. Пандемияға байланысты тағайындалған әлеуметтік төлемдердің кейінірек алынып тасталуы медициналық персонал үшін теріс әсерін тигізгені анық. Ал ковид инфекциясын кәсіптік ауру ретінде тану медициналық қызметкерлер үшін отандық еңбек заңнамасымен бекітілген шараларға қолжеткізу мүмкіндігін ашар еді.

¹ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021862>